

Kadangi uoliai dalyvavau visame tautiniame anų laikų judėjime, tai mano darbavimosi pėdsakai sunku buvo užslėpti, todėl man artima veikėjų kuopa buvo įsitikinusi, kad jau šįkart kalėjimo man nepasiseks išvengti. Tardymas ir suėmimai tęsėsi ištisus metus. Šitaip atslinko ir 1900 metų vasara. Gera sveikata niekuomet negalėdavau pasigirti, tai ėmiau labai bijoti, kad kaip tik vasarą manęs nesuimtų. Nutariau todėl slapstyti ligi rudens.

Anais laikais „litvomanija“ įtariamą žmogus, jei ir savo šeimos buvo dar pakenčiamas, bet svetimieji bijodavosi jojo kaip baisiausia limpamąja liga užsikrėtusio, ypač prasidėjus tokios rūšies bylai.

Tuomet tat pasišauja Žemaitė:

– Važiuosiu drauge, kur tik panorėsi... Ką viena darysi svetur?..

Nuvažiavova į **Birštoną**. Užesys mieste, kur apsistojome, muzika, triukšmas. Žemaitė tuoj suprato, koks sunkus nuo viso to mano suerzintiems nervams išpūdis. Bėgiojo, ieškojo, tarėsi, kol ramų, nuošaliai Nemuno pakrantę esantį butą užtiko. Nuolat sergėjo, kad viena nepalikčiau, tai kalba, tai skaitymu traukė iš apėmusios mane apatijos. Sužinojo pagaliau, kad čia pat Birštone yra atvažiuavęs prokuroras, Vonsiackio dešinioji ranka. Pavardės neatsimenu.

Visų atvažiuavusiųjų pasportai kontroliuojami. Pasirodė mums, kad man vėl pavojus padidėjo. Žinoma, ir neramumas. Šiaip ne taip, bet bėgti, nutarėm, jau toliau nebebėgsime, o nervuojantį laiką turime trumpinti darbu. Bet kokiū būdu? Esant tokiai padėčiai, namie juk nė mažiausio raštelio laikyti negalima. Žemaitė sušnipinėjo, kur gyvena tas mūsų bailsus siaubas – prokuroras... ir nutarėm kiek galėdamos arčiau po jo sparnu glaustis. Tai buvo jau mano anų laikų slapstymosi išmėgintas būdas. Ilgus metus turėdavau taip tada vadinamąjį „angėlą sargą“, ir visi draudžiami raštai būdavo jo malkose arba tvorose slepiami. Dideli knygų pundai buvo nešami į kapus, į tą skyrelį, kur laidojami pravoslavai... Pasirodė geriausieji sargai, nei syki manęs neišdavė...

Kada užeidavo kalba apie tokį raštų slapstymo būdą, Žemaitė šypsodamasi mėgdavo sakyti: „Vilkas niekuomet avių nepjauna arti savo guolio...“

Ėmėme kasdien keltis į antrą Nemuno pusę, kur tariamasis prokuroras buvo apsigyvenęs, ir ten girioje, nuošaliai žemėje gulėdamos, rašėme. Kiek parašydavome, paslėpdavome po kelmu, kuo arčiausiai prokuroro buto, ir vėl grįždavome namo nekalčiausias, tarytum niekur nieko. Tokiu būdu gimė „Parduota laimė“.

Neapsiėjo tas mūsų buvimas Birštone be gana mums nuostabaus, o aniems laikams charakteringo incidento. Pietavome, kaip ir svečių dauguma, kurhauze, su nieku nesistengdamos į pažintį sueiti, į nieką akių nekreipdamos, nors ten gyvenimas dažnai gana gyvai plaukė: su baliais, vakaruškomis, ekskursijomis ir t. t.

Staiga po vienu tokių pietų prieina prie manęs kažkokia šilkais šlamanti ponija, rekomenduojasi esanti generolienė N. Sakosi esanti kurhauzo publikos deleguota su manimi rimtu klausimu pasikalbėti. Dilgtelėjo man galvon: „Ee... tai raudonsiūlių siurprizas?..“ Bet laikaus ramiai, rodydama vien mažą nusistebėjimą, ir prašau išsistarti. Ji man sausu balsu kerta:

– Turiu kalbėti su tamsta viena.

– Tamsta gali ramiai prie mano draugės kalbėti, – aiškinu aš ponytei, rodydama į Žemaitę: – aš neturiu visai paslapčių prieš ją.

– Tai tamstos asmens dalykas. O aš reikalauju, kad tamsta su manimi viena kalbėtumei, – ima ginčytis ponija.

Žemaitė, tą išgirdusi, atsikelia ir išeina, mesdama man šiuos žodžius:

– Lauksiu sodne, čia pat.

Bet aš, išgirdusi pirmus delegacijos pranešimo sakinius, vos vos susilaikiau nesikvatojusi. Nei mažiau ir nei daugiau, tik čia besirenkanti ponybė protestuoja prieš mano elgimąsi, kuriuo visi čia susirinkusieji pasipiktinę, kadangi aš drįstu į kambarį, į tą valgomąją salę, kur ponybė renkasi, vestis tarnaitę ir sodinti drauge prie stalo.

Reikia žinoti, kad Žemaitė pirma dėdavo visada paprastus sodiečių rūbus.

Trumpam akimirksniui sumišau, nes meluoti man nesiseka, o tikrų savo santykių su Žemaite jokiū būdu tada skelbti negalima buvo. Ėmiau iš pradžių stebėtis, kada ir kaip mudvi ponybei užkliūti galėjome, kadangi niekuomet prie didžiojo stalo nesėdome, o tenkinomės visuomet mažučiu, nuošaliai pablokštu. Bet „delegacija“ tokiu pasiteisinimu nesitenkino.

Buvau priversta greitomis sugalvoti legendą, kad Žemaitė esanti sena mūsų šeimos tarnaitė, dar mano motinai gyvenant, mums tarnavusi; kad motina mirdama mus, vaikus jos globoje palikusi, o ji taip ištikimai savo pareigas pildžiusi ir tebeplūdanti; kad mes visi ją didelėje pagarboje laikome ir visuomet ir prie puikiausių svečių drauge už stalo sodiname. Su mumis nuolat begyvendama, ji taip sukultūrėjo, kad niekuo nuo inteligentų nesiskiria, nebent drabužiais, kurių mesti nenori. Patariau generolienei pačiai su ta mano tarnaitė pasižinti ir pačiai įsitikinti ar aš tiesą apie ją pasakoju. Legendą pasirodė puikiai sugalvota. Generolienė klausydama net susigraudino. Išėjusi į sodną, suvedžiau tuoj su Žemaite į pažintį.

Abi buvo veik vienametės ir paskui mėgdavo susitikusios pasišnekučiuoti. Svečiai nustojo ant manęs pykę, o generolienė net ypatinga simpatija prisirišo prie Žemaitės. Netrukus staiga mirus kitam generolui, kvietė ji Žemaitę būtinai drauge su ja dalyvauti šiose laidotuvėse.

Aplinkybėms susidėjus, greičiau, kaip tikėjomės, turėjome iš **Birštono** dangintis, ir tai ūmai. Nutrūko tokiū būdu ir visi ryšiai su generolienė.

Iš G. Petkevičaitės-Bitės „Žemaitės būdo bruožai ir pasaulėžiūra“